

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Město Vimperk a knihtisk
Town of Vimperk and letterpress
Miroslav Kotrs

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B D-ZSV (7507R038, 7504R236)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Město Vimperk a knihtisk potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Vimperku 4. května 2020

Rád bych poděkoval Ing. Michaelae Dvořákové, Ph.D. za cenné rady a trpělivost.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá hospodářským a kulturně historickým vývojem města Vimperk a jakou roli v jeho vývoji sehrál knihtisk, jenž byl do Vimperka poprvé přinesen v 15. století a obnoven ve století 19. Je v ní popsán rovněž vznik knihtisku a jeho vývoj v českých zemích. Hlavními postavami, které spojují Vimperk a knihtisk a jsou tedy nezbytnou součástí práce jsou Johann Alacraw, který knihtisk do Vimperka přinesl z Pasova a Johann Steinbrener, jenž založil knihtiskařskou firmu známou po celém světě. Práce rovněž sleduje osudy tiskařských závodů v návaznosti na politický vývoj 20. století až po současnost, kdy se knihy tisknou pouze v malých podnicích. Cílem této práce bylo dokázat, že příchod knihtisku byl pro město přínosný. Kromě analýzy literárních a archivních pramenů jsem se také opřel o výpověď pamětníka, jenž má téměř celý svůj život spojen s Vimperkem a jeho tiskárnami. Pevně věřím, že práce splnila svůj cíl a dokázala, že knihtisk pozitivně ovlivnil vývoj města Vimperk.

KLÍČOVÁ SLOVA

Vimperk, tiskárny, knihtisk, rozvoj města

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the economic and cultural-historical development of the town of Vimperk and a friend in its history played letterpress, which was first brought to Vimperk in the 15th century and restored in the 19th century. The main characters who are an important part of the work are Johann Alacraw, who brought letterpress to Vimperk from Passau, and Johann Steinbrener, who founded a book printing company known all over the world. Work to control the fate of printing factories in connection with the political development of the 20th century to the present, when books are printed only in small firms. This work aimed to prove that the advent of book printing was beneficial for the city. In addition to the analysis of literary and archival sources, I also relied on the statement of a witness who has been associated with Vimperk and his printers for almost his entire life. I believe that the work fulfilled its goal and proved that letterpress had a positive effect on the development of the city of Vimperk.

KEYWORDS

Vimperk, letterpress, printing company, city development

Obsah

Úvod.....	7
1 Vimperk do povýšení na město a příchodu knihtisku	9
2 Zrod knihtisku a prvotisky v českých zemích	11
2.1 Johann Alacraw	14
3 Vimperk od povýšení na město k Steinbrenerovi	16
3.1 Počátky vimperského průmyslu.....	21
4 Šumavský Baťa	23
5 Pokračovatelé Johanna Steinbrenera.....	28
6 Vimperk za časů Steinbrenerů	30
7 Vimperské tiskárny po II. světové válce	35
Závěr	41
Seznam použitých informačních zdrojů.....	43

Úvod

Město Vimperk a knihtisk. Toto téma jsem si jako název své bakalářské práce nevybral náhodou, Vimperk je mým rodným městem, v němž jsem se narodil a zároveň i žiji. knihtisk je, dá se napsat, umění, které se dá již považovat taktéž za rodinné, ve vimperských tiskárnách pracovala má babička, můj otec, který je tiskařem vyučen a rovněž i matka, ta je vyučena sazečkou, což nemá žádnou spojitost se zahradničením, nýbrž to je dnes již zaniklé odvětví tisku. Jelikož toto téma je téměř nezpracováno, dal jsem si za cíl této práce ucelit informace o Vimperku a jak jej ovlivnil vznik a vývoj tiskařských dílen.

Jak se zrovna na tomto místě objevil a jak se vimperské závody staly natolik úspěšnými, že měly svoje sklady na každém kontinentě? Do jaké míry ovlivnil vimperský život a prudký stavební rozvoj města? Jak ovlivnil obyvatelstvo a zaměstnanost vůbec? Ale kdo za tím stál? Komu může město být vděčné?

Považuji za důležité nastínit nejdříve vývoj města, než jeho směr a růst ovlivnily tiskařské závody. V těch dobách města ovlivnila obchodní komunikace, která spojovala Čechy s Bavorskem za účelem dodávky soli. Tato komunikace je známá pod názvem Zlatá stezka. Ta také bohužel s postupem času přestala plnit svoji funkci, čímž město ztratilo svůj největší příjem obchodu.

Než se dostaneme k vimperskému knihtisku, je potřeba obeznámit s tím, co je to knihtisk a jaké byly jeho počátky. V hodinách dějepisu se vždy zmiňuje, že byl knihtisk vynalezen, ale již málo se hovoří o tom, jakou měl podobu. Ví se, že knihy se staly mnohem dostupnějšími, jelikož se již nemusely přepisovat ručně, což jistě zabralo nemalé množství času. Rovněž díky prvním knihtiskařům se můžeme dozvědět, z jakého důvodu se knihtisk objevil právě ve Vimperku a poté zkoumat, zda se řemeslu dařilo.

Vimperský knihtisk lze poté rozdělit do dvou etap, které jsou od sebe vzdáleny téměř 400 let. Obě tyto etapy Vimperk ovlivnily. Nelze však skočit od jedné rovnou k druhé. Město žilo a rozvíjelo se i během těchto 400 let, kdy se v okolí začaly rozvíjet například sklárny. Druhá etapa knihtisku přišla s vimperským rodákem Johannem Steinbrennerem. Jak moc byl jeho podnik úspěšný a jak působil na město a ovlivnil jeho životy?

Za první republiky se Československému průmyslu velmi dařilo. Byl to i případ vimperských tiskáren a jejích zaměstnanců? A jaký byl Vimperk v těchto dobách, kdy značnou část obyvatel tvořili Němci?

Jistě nebylo lehké vypořádat se s útrapami II. světové války, odsunu německého obyvatelstva a přechodu na státní hospodářství. Jak tedy vypadaly vimperské tiskárny za komunismu? Vypořádaly se s následným pádem režimu? A jak to vypadá s tiskárnami ve Vimperku dnes? To jsou otázky, na které by měla tato práce nalézt odpověď.

1 Vimperk do povýšení na město a příchodu knihtisku

V první kapitole se zaměříme na počátky Vimperka od prvních osídlení až do jeho povýšení na město. Pokusíme se zjistit, jak místo v této době mohlo vypadat a jak byl jeho obchod spojen s obchodní stezkou do Pasova.

Vimperské okolí bylo obýváno již v pravěku. Důkazem o tom jsou nedaleké zbytky keltského hradiště „Větec“ z 5. století před naším letopočtem, nacházející se zhruba 12 km od Vimperka. Nález římských mincí císaře Hadriana z 2. století může nasvědčovat, že tímto směrem mohla vést pravěká obchodní stezka, nebo mohou pocházet z novodobých sbírek. Mohly být přenášeny například vojáky ze služby v rakousko-uherské armádě. (John 1979, s. 22-25)

Pro vysvětlení názvu Vimperk jsem vycházel z Profouse (1960), který název odvozuje z německého názvu Winterberg, tedy „Zimní hora“, jenž je používán v prvních dokladech o tomto městě. Tento německý název naznačuje, že byla tato lokalita velmi bohatá na sníh. (Profous 1960, s. 547) První písemná zmínka o Vimperku je z roku 1263, kdy se Purkart z Janovic poprvé objevuje s přídomkem „z Vimperka“ a to na listině pražského biskupa Jana, kde je Purkart podepsán jako svědek donace statků Oldřichovi z Valdeka. Vznik vimperského hradu je tedy možno situovat do doby kolem roku 1260. (Sedláček 1897, s. 143)

Nicméně existuje ještě jiná teorie o vzniku vimperského hradu. S touto teorií přišel na konci 19. století vimperský učitel Josef Walter, který ji popsal ve svém *Geschichte der Stadt und Burg Winterberg mit besonderer Rücksicht auf die jeweilige Lage des Deutschtums in Winterberg*. Tato druhá teorie klade vznik do roku 1195 v souvislosti s kolonizační činností mnichů z kláštera ve Windbergu nedaleko Regensburgu. Hrad měl být založen bavorským hrabětem Albrechtem III. z Bogenu a až v polovině 13. století měl přejít do vlastnictví pánů z Janovic. Tato teorie bohužel není podložena žádným písemným dokladem, jde pouze o domněnku. Walter jakožto Němec chtěl pouze dokázat prvenství osídlení Vimperka německým obyvatelstvem a pro podporu tohoto tvrzení mu kolonizační činnost bavorských mnichů přišlo vhod. (John 1979, s. 81-86)

Je tedy možné tvrzení, že výstavba hradu probíhala od roku 1260 do roku 1263, kdy je již díky písemným dokladům jisté, že hrad stál. (John 1979, s. 88) Purkart z Janovic,

kterému se stavba připisuje, údajně jednal z nařízení krále Přemysla Otakara II. a stavěl tudíž hrad královský, který Purkartovi byl udělen v léno. (Hajník 2007, s. 8)

Vimperk využíval obchodního spojení s německým Pasovem. O této obchodní stezce máme první doklady v roce 1292, kdy je tato stezka nazývána jako „cesta přes les“, nicméně přímo o Vimperku v souvislosti s ní hovoří roku 1312 Bavor ze Strakonic a Jindřich z Leubelfingu, kteří slibují bezpečné obchodní spojení z Vimperka do Pasova a zpět. Této obchodní komunikaci se později začalo říkat Zlatá stezka. (Pulkrábek 2018, s. 54)

Tato stezka zde vedla dlouho před zahájením stavebních prací na hradu. Její počátky jsou některými badateli kladeny již do doby pravěku, avšak pro podporu těchto názorů chybí archeologické nálezy, tudíž je nutné stáří datovat až k 10. století. (John 1979, s. 90) Hlavním úkolem Zlaté stezky byl dovoz soli ze zahraničí do českých zemí. Sůl byla z bohatých dolů naloděna a po Innu a Dunaji plula do Pasova, kde poté část nákladu plula dále do Řezna a větší část nákladu se po staré obchodní stezce dopravovala do Prachatic.

Odbočka Zlaté stezky na Vimperk se oddělovala od Prachatické nedaleko Ernstingu a vedla přes Karlsbach do údolí Vltavy, přes Horní Vltavici a Solnou Lhotu až do Vimperka. Prachatickým se nezamlouvalo, že stezka odbočuje taktéž do Vimperka, tak se celý středověk snažili, aby cest z Pasova do Vimperka nezískala větší význam v obchodu se solí. Tento spor byl rozhodnut králem Václavem IV. tak, že cestou z Pasova do Vimperka smělo přecházet pouze 12 krosnařů za týden. (John 1979, s. 92-93)

Ale zpět k okolí vimperského hradu, v jehož okolí hradu byl v 80. letech 13. století vystavěn románský kostel sv. Bartoloměje, který se může pyšnit titulem nejstarší stavby ve Vimperku. Kolem kostela se zbudovala malá osada, která bohužel neměla dlouhého trvání. Tento kostel však nebyl farní, ale sloužil jako hřbitovní kostel. Jako farní kostel pro Vimperk sloužil kostel Nejsvětější trojice v nedalekých Bohumilicích. (Kuča 2011, s. 281-284)

Na druhém úpatí skály, na níž se tyčil vimperský hrad se začalo tvořit nové sídliště. Tam se začali usazovat kupci a řemeslníci. Díky pozici na významné obchodní stezce bylo toto sídliště na obchodu závislé a postupně se rozšiřovalo a obyvatel začalo přibývat.

Není tedy divu, že před rokem 1365 došlo k založení kostela Navštívení Panny Marie na jižní straně tržiště, které je dnes Náměstím Svobody. (John 1979, s. 96) Z původního raně gotického kostela nám zůstala věž a část zdiva hlavní lodi. (Kuča, s. 282). Domy kolem tohoto tržiště obývali kupci, bohatí sedláci a po povýšení na město také měšťané. Dodnes některé domy mají ještě gotické základy i sklepy a stále stojí na původních parcelách. (Hajník 2007)

Těmto domům se však nevyhnuly nájezdy husitů. V roce 1420 dobyl Jan Žižka nedaleké Prachatice, které se následně staly součástí městského táborového svazu a jejich obyvatelé se stali přívrženci a šířiteli učení mistra Jana Husa, prachatičtí se roku 1423 účastnili tažení na Vimperk, který byl dobyt a vypálen. (John 1979, s. 98)

Po skončení husitských válek nastal na krátkou dobu klid. Nicméně opravdu jen na krátkou dobu. V roce 1468 byl Vimperk opět vypálen, tentokrát vojskem pasovského biskupa. Vimperský pán Petr Kaplíř ze Sulevic jej dal znovu vystavět a usiloval o získání dalších výsad, například o povýšení na město. To se událo roku 1479, kdy král Vladislav Jagellonský povýšil Vimperk na město s právem hradeb a výročního trhu na den sv. Prokopa. Měšťané měli povinnost udržovat dobrý stav cesty do Bavorska, po které se dopravovala sůl a jiné zboží, a kterou mohli volně užívat, přičemž clo zůstalo ve stejné výši ve prospěch pána města. (John 1979, s. 99-100) Po vydání této listiny se kolem města začaly stavět hradby, které do sebe pojaly město kolem náměstí, hrad, i předměstské usedlosti kolem Křesánovského potoka. (Kuča 2011, s. 285-286)

Vimperk se tedy jako právoplatné město mohl snadněji bránit nájezdům i dalšímu případnému vypálení. (Kneidl 1984, s. 9.) Povýšení Vimperka na město hrálo jistě zásadní roli v příchodu Johana Alacrawa a knihtisku v roce 1479, jako někteří z jeho současníků Alacraw nebyl potulným tiskařem. (Kneidl 1984, s. 9-10)

2 Zrod knihtisku a prvotisky v českých zemích

Tato práce se zaměřuje na město Vimperk a jeho vývoj v důsledku knihtisku, je zajisté třeba upřesnit co to knihtisk je, odkud se vzal, jak ovlivnil společnost a jaké byly jeho počátky na území českých zemí.

Knihtisk je převratný vynález poloviny 15. století. V této době se vytvářely nové ideje v náboženství a lidé pocítovali potřebu sdílet myšlenky, které byly ve své době

přelomové a revoluční. Myšlení zažilo v této době převrat, je popsáno v dílech filosofů, umělců, vědců, cestovatelů i reformátorů. Myšlenky se šířily velice pomalým a nerozvitým způsobem, tedy ústním podáním, které tyto myšlenky úspěšně deformovalo. Další metodou byly rukopisy, které byly však nesmírně finančně náročné a přepis zabral spousty času. (Hořec 2003, s. 8–9) Jedna větší kniha byla opisována až 5 měsíců. (Hořec 2003, s. 12)

Aby se myšlenky mohly šířit rychleji a levněji, začíná se v té době objevovat nový vynález, jenž změnil svět. Tím, je právě knihtisk. V druhé polovině 30. let 15. století objevil Nizozemec Laurens Janszoon Coster princip tisku tzv. pohyblivými metodami a některými je označován za objevitele knihtisku. (Voit 2006, s. 169) Jedná se o deskotisk, což je souhrnné označení pro historické formy tisku jednolistového předcházejících Guttenbergově metodě (dřevořez, kovoryt, šrotový tisk a tisk těstový). Tato forma tisku byla bohužel ekonomicky nevýhodná, jelikož deska, na které byl vyryt text či obraz, který se tiskl, byla určena pouze na malé množství otisků, a i přes to, že i poté mohly být tyto desky zcela funkční, byly vyřazovány. (Voit 2006, s. 204)

Větší efektivnost tisku přinesl Mohučský rodák Johann Gutenberg, který se živil jako zlatník i jako brusič drahokamů a zrcadel. Právě tato profese, kde se zacházelo s razídkem vnukla Gutenbergovi myšlenku jeho převratného vynálezu. Koncem 30. let 15. století začíná s pokusy odlévání kovových písmen (písmolijectví) a u truhláře si dle vlastního náčrtu nechal zhotovit svůj tiskařský lis. (Voit 2006, s. 325) Nová metoda propojovala deskotisk s kovovými razídky. Technika se zakládala na písmolijectví, kdy ulitá písmena se sázela do řady a tvořila text. Díky sázení se jednotlivá písmena mohla užívat opakovaně, čímž se tato metoda stala mnohem ekonomičtější než předchozí deskotisk. (Voit 2006, s. 324)

A jak takové sázení vypadalo? Písmena se ručně sázela do sázítka, které sloužilo k sesazování jednotlivých písmen do řádku, přičemž jednotlivá písmena, která do sázítka doplňoval měl uložena v sazečské kase, což byl velký dřevěný zásobník na očištěná písmena připravena k sazbě. Samotný pravopis ovlivňovala předloha, podle které sazeč postupoval, ale také sazečovy zkušenosti. (Voit 2006, s. 775)

Nachystané části textu, které již byly vysázené se po sobě vkládaly do sazebnice, která měla podobu dřevěného rámu, který se několikrát ovázal provazem, který bránil rozpadu při další manipulaci. (Voit 2006, s. 778) Na takto připravenou tiskovou formu byla nanесena barva. (Voit 2006, s. 776) Jelikož základní barvou pro knihtisk se stala černá, začalo se tomuto řemeslu říkat „černé umění“. (Voit 2006, s. 92) Po aplikaci barvy byla forma položena na desku knihtiskařského lisu, kde byl vykonán otisk. Po jeho dokončení následovalo očištění formy a písmena byla vkládána zpět do sazečských kas k opětovnému použití. (Voit 2006, s. 776)

První tisky, jež byly pořízeny touto novou metodou se objevují již v průběhu let 1444 až 1447. Jako příklad můžeme uvést zlomek *Posledního soudu*, *Astronomický kalendář na rok 1448* a ke konci roku 1455 i dvousvazková latinská Bible. Gutenbergovo učení se postupně šířilo. V Itálii se první knihy tisknou od roku 1465, ve Švýcarsku od roku 1468 a během sedmdesátých let se rozšíří do téměř všech evropských zemí. (Hořec 2003, s. 10)

České země nezůstaly výjimkou a téměř dvacet let po svém vzniku se knihtisk rozšířil i tam. Je jisté, že si svou cestu našel přímo z Německa, nicméně s jistotou nemůžeme určit, zda z Kolína nad Rýnem, nebo z bližší Mohuče. (Volf 1926, s. 7)

První útočiště našli tito němečtí knihtiskaři v katolické Plzni, která byla známá pro svůj odboj proti husitům a Jiřímu z Poděbrad, tedy se nabízelo, že se učen Gutenbergův usadí spíše zde než v Praze, sídle „kacířského“ krále Jiřího z Poděbrad. Tento knihtiskař je nám bohužel neznámý, přesto však svým způsobem vypracoval roku 1468 první český tiskopis *Kroniky Trojanské*. Tento výtisk byl sázen nejistě a s chybami a ani řádky nebyly stejně široké. Ač je první tištěný rukopis v Českých zemích opatřen letopočtem, není na něm uvedeno místo ani jméno tiskaře. Pozdější tisky z Plzně ukazují, že se s časem brzy jejich úprava zlepšila. Postupem času knihtisk v Plzni zaniká bez známé příčiny a přesouvá se přechodně do Vimperka, Prahy a Kutné Hory. (Volf 1926, s. 7-11)

Knihtisk v Plzni obnovuje Mikuláš Bakalář, který tam přichází na konci 15. století. Jednalo se zřejmě o Slováka, který studoval na univerzitě v Krakově, kde si zřejmě osvojil i své tiskařské umění. (Voit 2006, s. 86) První publikací, kterou vydal roku 1498, bylo zpracování části latinského cestopisu Bernharda z Breidenbachu s názvem *Život Mohamedův*. Veškeré předlohy Bakalářových tisků si sám překládal i upravoval

správnost. Krom knihtiskaře byl také nakladatelem a knihkupcem, stejně jako téměř veškerí knihtiskaři této doby. Je zde také možnost, že byl také sám sobě sazečem i písmolijcem. Dokladem, který může sloužit, jako svědectví Bakalářova původu je výraz „tlačiti“, který pravidelně uvádí u tisků před letopočtem. (Volf 1926, s. 11-14)

Jediným městem, kde se dokázalo uživit více knihtiskařských dílen pracujících souběžně byla Praha. Tam knihtiskařské počátky sahají do roku 1487, kdy pražský tiskař Jonata z Vysokého Mýta vydal *Žaltář krále a proroka Davida* a druhé vydání *Kroniky Trojanské*. Koncem 15. století tam existovaly tři tiskárny a společenská situace se uklidnila natolik, že šly do tisku první české knihy, ale nejen náboženská literatura, ale také knihy se světskými náměty. Nejvýznamnější tiskárnou, která se tou dobou v Praze nacházela, byla tiskárna Jana Kampa spojeného se Severýnem, nazývaným kramář, konšelem na Starém Městě. Tato tiskárna vydávala pouze české knihy a také dostávala i úřední zakázky a tisk *Zřízení zemského*. (Hořec 2003, s. 38-39) V roce 1513 byla také potulnými tiskaři, kteří se snažili v Praze zřídit hebrejskou tiskárnu, vytištěna první hebrejská kniha. Bohužel privilegium pro tisk hebrejských knih dostal až roku 1517 pražský žid Herman. (Volf 1926, s. 24)

Na Moravě byl prvním knihtiskařem Konrád Stahl, který je povolán do Brna, kde roku 1486 zakládá společně s Matyášem Preinleinem z Ulmu tiskárnu. První knihou, která byla v této tiskárně vytištěna je *Agenda secundum chorum Olomoucensem*, která byla určena duchovním olomoucké diecéze pro jejich potřebu. Po odchodu těchto knihtiskařů z Brna knihtisk v Brně zaniká na téměř jedno století. (Volf 1926, s. 127-128)

Jak je zmíněno výše, na krátký čas se knihtisk usadil také v šumavském městě Vimperk. Tam s tímto novým vynálezem přišel Johann Alacraw, který byl učněm stejného mistra, jako Konrád Stahl, který přinesl knihtisk na Moravu.

2.1 Johann Alacraw

Tato podkapitola je určena knihtiskaři Alacrawovi, jenž byl ten, který zanesl do malého šumavského města Vimperk knihtisk, čímž se stal Vimperk po Plzni druhým městem, kde se tiskly knihy a taktéž jím byla započata vimperská tiskařská tradice.

Johann Alacraw byl žákem pasovského knihtiskaře Benedikta Mayra, jenž sám se černému řemeslu vyučil u vynálezce knihtisku Johanna Gutenberga. (Steinbrener 1930,

s. 9) Alacraw společně se svým mistrem Mayrem vydal *Tractatus pro infirmis visitandis*, v překladu *Traktát o návštěvě nemocných*, s datem 14. listopadu 1482. (Kneidl 1984, s. 10)

V roce 1484 se Alacraw objevuje ve Vimperku, který se nacházel na tehdy význačné obchodní stezce z Pasova do Prachatic. Z Pasova odešel kvůli vzniklým nepokojům a bojům mezi tamním obyvatelstvem. Se souhlasem hradního pána Petra Kaplíře ze Sulevic, přenesl svoji knihtiskařskou živnost právě do Vimperka. (Hajník 2007, s. 22) Alacrawova tiskárna byla jedna z mála tiskáren, které ač tiskly české texty, nepoužívaly diakritických znamének. (Volf 1926, s. 19)

Jeho pobyt ve Vimperku nebyl dlouhý, zdržel se tam pouze rok. (Voit 2017, s. 105) V roce svého příchodu vytiskl fóliové vydání latinského spisu *Summa de eucharistiae sacramento*, v překladu *Pojednání o svátosti oltářní* od Alberta Magna. (John 1979, s. 122) Tento spis byl již jednou vytištěn a to roku 1474 v Kolíně nad Rýnem. (Kneidl 1984, s.10)

Po dokončení tohoto spisu v říjnu roku 1484, začal pracovat na novém latinském spisu Pseudo-Augustina *Soliloquia*, v překladu *Samomluvy*. (John 1979, s. 122) Tento spis byl do této doby vytištěn zatím dvakrát, a to v Kolíně nad Rýnem roku 1477 a roku 1480 v Miláně. Oba tyto latinské výtisky odpovídají svým charakterem tehdejšímu pokročilým prvotiskům, jež se nazývaly inkulábule, což taktéž znamená, že nemají titulní list, který se vyskytuje až od roku 1493. (Kneidl 1984, s. 11-12)

Dalším a posledním exemplářem Alacrawova působení ve Vimperku je první, v Čechách tištěný kalendář, který platil pro rok 1485 a byl psán česky. Kalendář nese název *Minuci*, jenž vyplývá z latinského „*minutio sanguinis*“ čili pouštění krve. Název dostal z toho důvodu, jelikož jeho účelem bylo určování dnů, kdy bylo možné pouštění krve ze žil. (Steinbrener 1930, s. 9)

Právě tento kalendář je nejstarším dnes známým nástěnným kalendářem spočítaným Vavřincem z Rokycan, který si vybral pro tisk Vimperk z toho důvodu, že ve Starém Městě pražském doposud nebyla žádná tiskárna. (Voit 2017, s. 148) Část tohoto výtisku byla později objevena až v roce 1914 v knihovně Strahovského kláštera bibliotekářem Cyrilem Strakou. (Volf 1936, s. 18) O tři roky později byl objeven, Strakovým nástupcem

Vítem Hůlkou, jiný, neporušený exemplář, který je nyní bohužel ztracen. (Voit 2006, s. 46)

Vavřinec z Rokycan byl univerzitní hvězdář, děkan filosofické fakulty a pozdější rektor pražské univerzity. Vydal ještě minimálně jeden nám známý kalendář pro rok 1489. Tento kalendář byl vytištěn v Praze u Jana Kampa roku 1488. Do vimperské minucí pro rok 1485 vypočítal i zatmění Slunce a to na 16. března. (Kneidl 1984, s. 19-24)

V té době vycházely kalendáře každoročně latinsky o 6 až 12 listech, na kterých se nacházela vysvětlení znamení a charakterů planet, postavení zvěrokruhu a každý měsíc se vyznačoval zvláštním zobrazením a někdy dokonce i veršem, jak se sluší v daném měsíci chovat. (John 1979 s. 126) Obsahovaly také přehledy jarmarků, genealogie panovnických rodů anebo předpovědi mimořádných nebeských událostí. (Kneidl 1984, s. 13) Minuce měly formu buď nástěnnou jednolistovou, či vycházely v knižní podobě obvykle doplněné o pranostiky a některé obsahovaly návody k rekonvalescenci, obecná pravidla hygieny a také pokyny ke správné životosprávě. Tyto kalendáře se staly velice populárními pro svoji vzdělávací i osvětovou funkci. (Voit 2006, s. 595)

Díky minucím vstoupil Vimperk a mistr Alacraw do podvědomí. Tisk těchto kalendářů byl však přesunut do Prahy, kde žili učenci, kteří kalendáře sestavovali. To byl také důvod, proč se Alacraw roku 1485 vrátil zpět do Pasova. Dalším důvodem bylo, že Vimperk zatím neměl vytvořeny předpoklady pro zakořenění knihtiskařského umění a tisky nešly na odbyt. V okolí Vimperka nebylo příliš mnoho gramotných osob, jež by si pořídili knihu anebo knižní kalendář. Naopak v Pasově byl odbyt jeho tisků vysoký. Tam také vytiskl velice zdařilý *Herbář*, který potvrzoval, že Alacraw skutečně byl mistrem ve svém oboru. (John 1979, s. 126-127)

3 Vimperk od povýšení na město k Steinbrenerovi

Od odchodu Johanna Alacrawa vimperské knihtiskařství zaniklo a nebylo po dlouhou dobu obnoveno. Zda šlo o důvody politické či hospodářské není známo. Knih tisk se ve Vimperku objevil až po 400 letech, během kterých nejsou žádné informace o provozování jakékoliv knihtiskařské dílny ve městě a okolí. Událostmi ve Vimperku po dobu 400 let se budu zabývat v této kapitole.

16. století přineslo Vimperku řadu pohrom, v roce 1552 přišel mor, roku 1589 požár předměstí a v roce 1591 povodeň, jenž vyvrátila 30 domů a poškodila hradby. (Kuča 2011, s. 279) Krom katastrof přineslo řadu jiných událostí. Kupříkladu na počátku 16. století byla vystavěna pozdně gotická městská zvonice. (Kuča 2011, s. 283) A nebyla vystavěna pouze zvonice. Objevují se také první písemné zprávy o městských branách, jež začaly být stavěny v důsledku práva na hradby, které získal Vimperk v rámci povýšení na město Vladislavem II. (John 1979, s. 11)

Brány se nazývaly podle měst, kam bylo možné se dostat cestou vedoucí od této brány. Západní brána nesla název Pasovská, taktéž přezdívaná Horní, a východní Prachatická, nazývána též Dolní. Později jsou ještě uváděny dvě brány Formanská a Černá, přičemž Černá brána je jedinou dochovanou z původních čtyř bran. Tato brána sloužila k propojení hradeb města s opevněním hradu. (Kuča 2011, s. 281)

Hradby byly velmi důležité také z obchodního hlediska. Do města po Zlaté stezce putovali obchodníci, kteří byli díky hradbám chráněni a ve městě se tím pádem mohli zdržet delší dobu. Nástup Habsburků na český trůn však přinesl upřednostnění dovozu soli do Čech z Rakouska před dovozem po Zlaté stezce z Pasova. Tím stezka zaznamenala úpadek ve svém hospodářském vývoji a úpadek pocítilo samo město.

I když se zdálo, že výnosy, které městu poskytovala Zlatá stezka nelze nahradit, z části se to podařilo. V září roku 1546 dal Ferdinand I. právo vimperským spravovat obchodní cestu z Rakouska přes České Budějovice na Plzeň, Prahu a až do Kutné Hory. Měli právo zabavit zboží každému, kdo by se snažil dostat na Plzeň jinými cestami, přičemž jim připadla polovina zboží. Proti tomuto rozhodnutí se samozřejmě postavili Prachatičtí, které upozorňovali, že jeho rozhodnutí nekoresponduje s prachatickými výsadami, ale na tyto námitky nebyl brán zřetel.

Stará vimperská stezka nezanikla úplně. Roku 1756 ji Marie Terezie využila k vytvoření nové císařské silnice, která původní cestu takřka kopírovala a tato komunikace slouží dodnes jako spojení do bavorského Pasova. (Pulkrábek 2018, s. 54)

Samo vimperské panství se v 16. století začalo rozvíjet. Důkazem toho může být stavba pivovaru. V roce 1547 byl ve Vimperku vystavěn pivovar, který se nacházel v areálu Dolního zámku. Tento pivovar byl vrchnostenský, městský pivovar již ve městě

byl a to od 1. poloviny 15. století z dob Kaplířů ze Sulevic. (Hajník 2013, s. 50) Vimperk byl v té době pod přímou správou císaře až do té doby, než jej v roce 1553 prodal Jáchymovi z Hradce za 6 000 kop grošů českých, ten si však panství dlouho neponechal a prodal jej za dvojnásobnou cenu Vilémovi z rodu Rožmberků. (John 1979, s. 107)

Rožmberkové pokračovali ve zvelebování vimperského hradu na pohodlnější zámek, s čímž započal jeden z předchozích majitelů Zdeněk Malovec z Chýnova. Přestavba byla úspěšně dokončena roku 1560. (Hajník 2007, s. 9) V rámci přestavby byla mezi zámkem a hřbitovem zřízena zámecká obora obklopující panské sídlo. (Kuča 2011, s. 280) V září roku 1565 připadlo vimperské panství Petru Vokovi, poslednímu Rožmberkovi, který od té doby ve Vimperku sídlil. (Sedláček 1897, s. 147) Petr Vok pobýval na zámku, ale krom něj měl také dům na náměstí, na kterém bylo do počátku 20. století možné spatřit jeho vyobrazení. (Hajník 2007, s. 10)

Rod Rožmberků byl jedním z nejvýznamnějších rodů v Českých zemích, který přinášel do všech svých panství prosperitu. Nebylo tomu jinak i v případě panství vimperského. Z těchto dob se zachoval urbář vimperského panství, ve kterém se můžeme dozvědět, že k panství patřilo také 6 sklářských hutí. Z těchto hutí nabývali skleněných výrobků také sami Rožmberkové a z informací obsažených v urbáři je patrné, že byly tyto sklárny na vyšší úrovni. (John 1979, s. 129)

Petr Vok se naneštěstí velice zadlužil a jelikož potřeboval své dluhy nutně splatit, začal části svého panství postupně rozprodávat. Prodal i panství vimperské Volfu Novohradskému z Kolovrat roku 1601 za 20 000 kop grošů českých. Ten k vimperskému přikoupil o dva roky později taktéž od Petra Voka panství draslavické. Volf v roce 1609 zemřel a jeho majetek zdědili jeho synové Zdeněk a Jáchym. (John 1979, s. 108)

Roku 1618 proběhlo v Praze stavovské povstání. Jáchym se zpočátku přikláněl na stranu českých stavů, avšak po porážce stavů v bitvě u Záblatí, ke které došlo roku 1619, vyměnil strany a navrhl veliteli císařských vojsk Karlu Bonaventurovi Buquoyovi vimperský zámek, aby na něj umístil stálou posádku. Tak se stalo, že na zámek přitáhlo 500 císařských vojáků, se kterými Jáchym vyjížděl do okolí a po své vůli s nimi šacoval obyvatele. (Sedláček 1897, s. 147)

V říjnu téhož roku zahájil svoji výpravu z Plzně na Vimperk Arnošt Mansfeld. Před městské brány dorazil ve večerních hodinách dne 23. října a vzkázal, že pokud se měšťané dobrovolně nevzdají, poručí vypálit město i zámek. Přes noc se Mansfeld se svými 300 muži utábořil v osadě a na hřbitově u sv. Bartoloměje. O půlnoci přikázal petardou vyhodit jednu městskou bránu. Po tomto činu začali měšťané žádat o ušetření a vzdali se.

Mansfeld začal dobývat zámek, ten bránilo císařské vojsko, které v něm přebývalo. Zámeckou bránu nechal otevřít pomocí petardy, i když tato akce byla velice nebezpečná, že puškař málem přišel o život. Po násilném otevření brány se Mansfeldovi muži vrhli dovnitř zámku a všechny císařské vojáky zabili a svlékli do naha a zámek podpálili. Stavovští vojáci se dlouho nezdrželi a po dobytí Prachatic vojáci opustili svého tehdejšího velitele Jiřího Anděla, takže mu nezbývalo než se vzdát bez dalších bojů. Na zámek se vrátil Jáchym Novohradský z Kolovrat, který některé poničené části zámku obnovil v letech 1622-1624. (Sedláček 1897, s. 148-149)

Při této přestavbě bylo přistavěno další křídlo. Avšak sama přestavba byla natolik náročná, že Jáchyma finančně vyčerpala, že byl nucen panství prodat. (Hajník 2007, s. 10) Odkoupil jej Jan Oldřich kníže z Eggenberka, od této doby má Vimperk stejné pány, jako Český Krumlov. (Sedláček 1897, s. 149)

Třicetiletá válka se chýlila ke konci a zem se začala vzpamatovávat z dlouholetých válek. Čirou náhodou ani jedna z tehdy fungujících sklářských hutí nebyla zničena, tudíž se sklárství na vimpersku mohlo dál rozvíjet. Huťmíři měli tolik práce, že ji pouze stěží všechnu zvládli. Z příjmů se zaplatily dluhy a sklárny začaly nabývat značného jmění. Jelikož huťmíři neměli své vlastní revíry, kde by mohli pálit v lesích popel, docházelo mezi nimi k častým sporům o území. Na základě toho, potvrdil práva a revíry pro huťmistry kníže Jan Křišťan z Eggenberka, společně s tím vydal zákaz rozšiřování jejich pozemků, které nařídil oplotit. Z vimperských sklářů se postupem času stávali odborníci a sklo začali vyvážet do celého světa.

Nejproslavenější hutí byla Michlova huť, pojmenována podle nejvýznamnějšího skláře Michala Müllera, kterému se roku 1683 podařilo objevit výrobu bílého skla, které pojmenoval jako křídové. Krom toho byl také prvním, kdo zavedl na Šumavě výrobu rubínového skla bez přidání zlata, používal pouze oxid měďnatý. (John 1797, s. 153-156)

Výrobky Michala Müllera se dostaly rychle do podvědomí a začaly se vyvážet do Španělska, Itálie i Tyrolska. Dokonce, díky jezuitským misionářům doputovaly tyto výrobky i k indiánům ze španělských kolonií v Americe. Tak se poprvé povědomí o této lokalitě spojené s Vimperkem dostalo i za hranice. (Dudák 2003, s. 621)

Müller se zasloužil také o vystavění hřbitovní kaple Čtrnácti sv. Pomocníků. Stavba započala roku 1708 a dokončena byla v roce 1714 Müllerovým synem. Kaple měla plnit funkci rodové hrobky. (Kuča 2011, s. 282) Sám Michal Müller se jejího dostavění nedožil. Zemřel při nešťastné příhodě, kdy chtěl uvítat nového knížete pomocí velkého ohňostroje, který si díky svému vydobytému majetku a postavení mohl dovolit. Při zkoušce střelného prachu bohužel došlo k výbuchu, při kterém byl Müller těžce popálen. Na následky popálení zemřel následujícího dne. Sklářny však pokračovaly pod vedením Müllerova syna ve stejném duchu, jako za jeho otce, ale ne na dlouho.

V počátcích 18. století však přišla prudká krize v odbytu sklářských výrobků a také nepřispělo ani, když Eggenbergové, tehdejší páni vimperského panství, přestali sklářství podporovat. Tím započal konec slávy těchto hutí, které postupně zanikaly. (John 1797, s. 156)

A jak v těchto dobách vypadal Vimperk? Podle výpočtů z roku 1713 mělo město pod sebou 2 mlýny, 5 dvorů a 753 duší, přičemž zámek měl duší 43. Celkem ve Vimperku tedy tou dobou žilo kolem 796 obyvatel ve 158 domech. Od 16. století se počet domů výrazně zvýšil, tehdy zde bylo domů pouze 92. Další informace o vývoji města přináší tereziánský katastr z roku 1754, který ukazuje, že v tomto roce stálo ve Vimperku už jenom 154 domů, což je o 4 domy méně, než v roce 1713. (Kuča 2011, s. 277)

Dále se také uvádí, že tento rok bylo ve Vimperku 158 hospodářů a z řemeslníků bylo 18 tkalců, 9 ševců, 8 krejčích, 8 řezníků, 7 pekařů, 4 kováři, 4 koželuzi, 3 jircháři, 3 skláři, 2 barvíři, 2 tesaři, 2 truhláři, 2 punčocháři, 1 hrnčír, 1 kloboučník, 1 mydlář, 1 perníkář, 1 provazník, 1 sklenář, 1 soustružník a 1 zámečník. Zmiňuje se také o příjmech města z pivovaru, který za jeden rok odhadem vyprodukoval 284 a dvě třetiny sudu piva.

Vizitační komise ve své zprávě taktéž uvedla, že bylo město jedním z nejlepších obchodních míst, avšak nyní patří k jednomu z nejhorších měst v království českém, jelikož obchod se solí byl přesunut do Českého Krumlova a v Pasově byl vydán zákaz

kupování pálenky, která se tam dříve z Vimperka dovážela. Při dalším sčítání domů v roce 1786 jich měl Vimperk již 203. Pamětní kniha z roku 1836 udává, že v tento rok žilo ve Vimperku kolem 790 mužů a 890 žen, dohromady 1680 osob. (John 1979, s. 148-149)

V těchto letech také vymřel rod Eggenbergů, a tak se vimperské panství dostalo do rukou dalšího významného rodu, Schwarzenbergů sídlících na Českém Krumlově. (John 1979, s. 142)

3.1 Počátky vimperského průmyslu

Zvláštní podkapitolu věnuji počátkům vimperskému průmyslu, jelikož krom tiskáren se ve Vimperku objevila sirkárna a také i nové sklárny, jelikož během 18. století mnoho skláren zaniklo. Tyto podniky zde vznikaly hlavně kvůli dostatečnému množství dřeva, které se zde těžilo a bylo ho na málo obývané Šumavě dostatek.

Nárůstu obyvatel jistě z velké míry pomohl vznik průmyslových podniků. Roku 1810 požádal měšťan Matyáš Waldek o svolení vybudovat octárnu, ale i přes doporučení krajského úřadu vimperští měšťané s výstavbou zcela nesouhlasili. Obávali se zápachu, který by octárna měla produkovat. Podobně u nich nepochodil ani František Magerl v roce 1819, kdy chtěl vybudovat továrnu na výrobu bavlněného zboží, jelikož ve městě bylo značné množství tkalců a pletačů, tudíž výstavba takové továrny by ohrozila jejich příjmy a výživu.

Uspěl až sklář Josef Meyr, který podal návrh na postavení nové sklárny. Plán vystavět ve Vimperku sklárnu se zalíbil vrchnosti, která podpořila jeho uskutečnění a provoz v ní byl zahájen 1. října 1816 a první výrobky byly zaslány tehdejšímu vimperskému pánu Josefu Schwarzenbergovi a na počest prince Jana Adolfa byla huť nazvána Adolfovem. Tak opět započal rozvoj odvětví, které již Vimperk proslavilo a nebylo tomu jinak ani tehdy. Adolfov se stal jednou z nejvýznamnějších skláren v Čechách. Meyr začal vyrábět tzv. křišťálové sklo, které bylo považováno za nejdokonalejší. (Dudák 2003, s. 625)

Po smrti Josefa Meyra převzal sklárny jeho syn Jan, ten byl však bezdětný, tudíž do výrobních tajemství zasvětil své synovce Viléma Kralíka a Josefa Taschka, kteří po Janově náhlé smrti převzali vedení nejen nad Adolfovem, ale také vedení dvou dalších skláren, huť Eleonora a Meyerovu huť, o které se Jan zasloužil. (John 1979, s. 156-162)

Wilhelm a Josef sklárny vedli úspěšně, tudíž v roce 1854 mohli přikoupit sklárnu v Arnoštově a ve Františkově. Když Josef Taschek zemřel, převzal Wilhelm veškeré vedení a majetek skláren s tím, že Josefovým dětem vyplatil dědické podíly. Svými výrobky se vimperské sklárny představili na světové výstavě v Paříži, kde získaly nejvyšší uznání, díky kterému se o tyto výrobky zvýšil zájem natolik, že Wilhelm Kralík vystavěl ve Vimperku druhou sklárnu s názvem Idina huť. Ta zahájila provoz v květnu 1871 a necelý rok na to započala výstavba třetí sklárny s názvem Luisina huť. Součástí této huti byla taktéž brusírna skla. Společně s Luisinou hutí byly vystavěny i nové domy pro sklářské dělníky, kterých bylo již kolem 250. Počátkem 80. let 19. století však přišla krize, kterou byly postiženy mimo jiné i vimperské sklárny. (John 1979, s. 181-182)

Dalším odvětvím vimperského průmyslu byla výroba sirek. Sirkářství více proslavilo nedalekou Sušici, ale rovněž vimperské zápalky byly žádané, i když je jejich role ve vimperském průmyslu spíše epizodní.

Továrna na zápalky vznikla roku 1879 v údolí řeky Volyňky, kde stával Dolní mlýn. Byla založena Franzem a Adamem Mayerovými společně s Floriánem Fürstem, který později převzal vedení firmy, ve kterém zůstal až do své smrti. (Hajník 2013, s. 210) Počet zaměstnanců se pohyboval kolem 120 osob, zaměstnání byli jak muži, tak ženy, ale i děti. Dětská práce byla sirkárně vyčítána, jelikož práce v sirkárně nebyla moc bezpečná. Děti byly nejvíce zaměstnávány vkládáním dřivek do rámců ještě před tím, než se nasířila a také jejich vyjímáním a plněním do krabiček anebo lepením a polepováním zápalkových krabiček. Krabičky byly různých druhů, krom tradičních byly používány také válcové papírové a lepenkové. Nálepky na nich se lišili jazykem, kterým byly natištěny. Krom českého a německého se objevoval i maďarský, a dokonce také azbuka. Po smrti Floriána Fürsta začal závod upadat i přes to, že se jeho dcery snažily, neměly bohužel velké zkušenosti a schopnosti obstát v boji s konkurencí, která byla čím dál větší. Firmu proto prodaly Johannu Steinbrenerovi, který tam zřídil výrobu sádrových soch, figurek do betlémů, ale i alb pro filatelisty.

Koncem 19. století byl Vimperk vyhlášen nejprůmyslovějším městem prachatického okresu. Dosvědčují to také počty pracovníků ve Vimperských továrnách. V roce 1894 to bylo 624 pracovníků, roku 1896 počet vrostl na 776 a o rok později jejich

počet činil 880. Přičemž v každém roce nejvyšší číslo tvořili zaměstnanci vimperských tiskáren Johanna Steinbrenera. (John 1979, s. 185-187)

4 Šumavský Baťa

Nejúspěšnějším vimperským průmyslníkem byl Johann Steinbrener, který navázal na knihtiskaře Johana Alacrawa a vybudoval ve Vimperku knihtiskárnu a nakladatelství, které ještě za jeho života mělo sklady na všech kontinentech světa. Proto byl také pozdějšími vimperskými občany byl nazván „šumavským Baťou“.

Johann Steinbrener se narodil ve Vimperku 17. července roku 1835, avšak jeho předci pocházejí z nedaleké Vyšovatky. Nejstarším známým předkem Johanna Steinbrenera je Michael Steinbrener, který ve Vyšovatce roku 1688 zemřel jako farmář. Johannův dědeček se jmenoval Kašpar Steinbrener a pracoval jako kovář ve Vimperku. Tatínek Thomas odjel v roce 1799 do Prahy, kde si našel práci jako pomocník u pražského obchodníka. V té době byla cesta do Prahy něco, jako v dnešní době cesta do Ameriky, tak velký byl tehdy svět. Nicméně Thomas poté bojoval jako Windischgrätzův dragoun. Účastnil se dokonce i bitvy u Lipska, kde měl údajně přijít o palec na pravé noze. Po návratu se usadil s manželkou i dětmi ve Vimperku v domě č. p. 3, kde také podnikal s plátnem a vlněným zbožím. (Hrabe 1935, s. 8)

Poté, co Johann dorostl, nemohl bohužel jít studovat jako jeho bratr Thomas, jelikož rodiče neměli tolik peněz, aby zaplatili dvoje studia, tak začal navštěvovat reálku v Písku, která vyhovovala finančním nárokům Steinbrenerových. Po dvou letech však tuto školu opustil a vydal se do Českého Krumlova, kde se u mistra Franze vyučil knihtiskařem. (Pulkrábek 2018, s. 104) Ještě, než se pevně usadil ve Vimperku, procestoval města v Rakousku a Německu jako tovaryš. Roku 1855 se navrátil a zřídil v domě svého otce ve Školní ulici v domě „U slona“ č. p. 3, malou knihvazačskou dílnu společně s malým krámkem. (Steinbrener 1930, s. 11) V domě tiskl nejprve na ručním lisu, později již na jednom rychlolisu, a to pouze jeden náklad v jednom jazyce. (John 1979, s. 177) Avšak než pořídil svůj první lis, nechával si prozatímne knihy tisknout v Linci. (Pulkrábek 2018, s. 104)

Ve své dílně nepracoval sám. Pomáhala mu jeho žena Anna, kterou si vzal roku 1860. Anna svému manželovi sice nepřinesla bohatství, ale byla velmi obětavá a stála při

něm po celá léta jeho snah o dosažení zdárného a přinesla Johannovi do života štěstí. V roce 1861 stihla Steinbrenerovi pohroma, jejich dům, ve kterém žili, měli knihtiskařskou dílnu i krámk, zastihl požár. Steinbrener však nelenil a pustil se do stavby nového domu a znovuzřízení svého obchodu i podniku. (Steinbrener 1930, s. 11)

Postupem času se Steinbrenerův podnik začal rozvíjet, a tak roku 1865 byl zaměstnán první učeďník. (Hajník 2007, s. 23) O dva roky později se počet pomocníků zvýšil na 4 a roku 1870 jich bylo již 15. (Steinbrener 1930, s. 11) Jak podnik prosperoval, přikoupil Steinbrener pro svůj podnik domy čp. 1, 2, 4, 5, 47 a 49, začal jej postupně vybavovat stroji a roku 1872 slavnostně zahájil provoz v nové továrně, vystavěné na levém břehu řeky Volyňky na místě městského mlýna. (John 1979, s. 177)

Jako každý začínající podnikatel se i Steinbrener potřeboval se dostat do podvědomí potenciálních zákazníků. Z toho důvodu navštěvoval veškeré výroční trhy v okolí, kde vystavoval a prodával své výrobky. Na těchto trzích také diskutoval se zákazníky a snažil se porozumět jejich potřebám, aby své služby mohl zdokonalit a občas objednal pár výrobků z Prahy, aby se přesvědčil, jak by se prodávaly na Šumavě. Jednou takto objednal pár lidových kalendářů, které s sebou vzal poprvé na výroční trh v Kunžvartu.

Podle příhody, která se ve firmě tradovala přišel na tento trh také chalupník z nedalekého Zásava, kterému se žádný z těchto kalendářů nelíbil, toužil po něčem snadnějším, a tak zklamán odešel. Steinbrenerovi však nedal spát a pořád přemýšlel, jak udělat kalendáře přístupnými i venkovanům a jednoduššími. (Steinbrener 1930, s. 12)

Steinbrenerův životopisec Eduard Hrabě píše, že se Steinbrener po velkém váhání se rozhodl, že začne vydávat vlastní lidové kalendáře, které by odpovídali potřebám jeho zákazníků. Práce na výrobě vlastních kalendářů započaly na podzim roku 1873 a v srpnu následujícího roku byly vytištěny jejich první kopie. Tištěny byly tři druhy kalendářů s celkovým nákladem 8 000 kopií. Tento náklad byl ještě před koncem roku zcela vyprodán. Zájem o kalendáře přetrvával a samy měly pro věhlas Steinbrenerovy knihtiskárny velký význam. (Hrabě 1935, s. 12)

Co se týče obsahu kalendářů, dělil se na tři části, část informativní kalendářová, část literární, jenž kalendářní část poučně a zábavně doplňovala a část s výčtem výročních

trhů v daném regionu. V úvodu bylo vždy obsaženo blahopřání do nového roku, následovaly informace o průběhu daného roku jako pohyblivé svátky, suché dny, přikázané posty i zatmění Slunce i Měsíce a nechyběly ani letopočty židovského kalendáře. Na samém konci mohl čtenář využít dobovou inzerci. (Hrabe 1935, s. 14-16) Redaktorem prvního kalendáře byl Husinecký farář Adolf Rodler, který se později stal rektorem teologického semináře a kanovníkem v Českých Budějovicích. Do kalendářů psali své rozmanité povídky a vypravování také jedni z nejlepších lidových spisovatelů v okolí, jako například Ludmila Grossmanová-Brodská, Ignát Zaháněl, farář Alois Dostál, kanovník a později biskup v Českých Budějovicích Josef Antonín Hůlka anebo profesor Václav Davídek. (Steinbrener 1930, s. 14)

Do roku 1880 se podle vedených statistik ve Steinbrenerově firmě vytisklo kolem 222 000 kalendářů a modlitební knížky se již vydávaly ve 3 jazycích v nákladu 128 spisů. (Steinbrener 1930, s. 12-13) Vedle kalendářů a modlitebních knížek se zde tiskly také knihy pro mládež, plakáty, pozvánky i příležitostné tisky. (John 1970, s. 178) Tiskárna měla v provozu již 10 vysokorychlostních lisů. (Hrabe 1935, s. 18) K oblíbeným kalendářům patřily *Kalendář pro dům a rodinu* a *Mariánský kalendář*, jenž byl prvním česky tištěným kalendářem.

Postupem času se povědomí o Steinbrenerových výrobcích dostalo také za hranice Čech. V roce 1890 firma Steinbrener založila své pobočky v Budapešti a v New Yorku, do té doby měla svoji pobočku pouze ve Vídni. (Hajník 2007, s. 23) Ve stejném roce firma vydala kolem 320 knižních titulů v šesti jazycích a zaměstnávala přes 400 zaměstnanců a počet tiskařských strojů se zvýšil na 10. Co se týče kalendářů, jejich nákladu, činil do tohoto roku 2 123 000. Jelikož se závod rozrůstal, bylo nutné ve Vimperku zbudovat novou továrnu „Janovo údolí“ a stroje začaly být krom páry poháněny taktéž vodní silou. (Steinbrener 1930, s. 12-15)

Hlavním stavitelem továren a obytných domů pro Steinbrenerovu firmu byl městský stavitel Franz Tick. Jeho stavby ve své jednoduchosti odrážely účely, pro které byly vystavěny. Výjimku tvoří řada obytných vil u řeky Volyňky s názvem Mariahilf a továrna Svatá Anna. (Hajník 2007, s. 24) Objekt Mariahilf, neboli Maria Pomocná ukrývala taktéž novou budovu pro tiskárnu Neue Gutenberghaus, ve které pro tisk kalendářů byl umístěn nejnovější rotační stroj pro dvojbarevný tisk primárně pro tisk

kalendářů a od roku 1894 bylo stroje možné pohánět elektrickou energií z vlastní elektrárny. (Steinbrener 1930, s. 15)

Kalendáře z Vimperka bylo možné nalézt v Egyptě, Indočíně, Severní Americe, Brazílii i na Novém Zélandu. Jak rostl náklad kalendářů, rozšířil se i počet titulů a také jazyků, nichž byly kalendáře vydávány. Ještě lépe na tom byly modlitební knížky, které se vydávaly ve 23 různých jazycích. Například anglická verze *Key of heaven* určena pro dospělé americké občany, byla vydána v nákladu více než 1 775 000 exemplářů, či modlitební knížka pro mládež *With Jesus* v nákladu 620 000 kusů. Obecně do USA byl dodáván největší počet zboží z celého Steinbrenerova zahraničního obchodu, jednalo se o 30 %. V závěsu zůstávala Střední a Jižní Amerika, kde se jednalo o 23 %, z nichž největší část tvořilo Mexiko. V pozdějších letech byla do tisku přidána taktéž modlitební kniha pro Aymaraské Indiány obývající Bolívii, Peru i Brazílii. Tato kniha byla vytištěna v jejich vlastním indiánském jazyce. Nejmenší vydanou modlitební knihou byla maďarsky psaná *Gyémántok* s rozměry 63x45 mm se 192 stránkami. Naopak největší byl *Velký zlatý nebeklíč* s rozměry 190x130 mm a 704 stranami. (Steinbrener 1930, s. 19-20)

Aby mohl zboží do těchto zemí exportovat, bylo nutné vybudovat sklady po celém světě. V roce 1910 měl Steinbrener sklady v 10 městech Evropy. V roce 1930 již závod vlastnil 34 skladů po celém světě, například také v Sydney, Singapuru, Manile, Kapském Městě nebo také v Buenos Aires. (John 1930, s. 177)

Nicméně se podnik neobešel bez negativních událostí. Jelikož byly pracovní podmínky tiskařů velice tíživé, rozhodli se ke stávce. 14. ledna 1896 jednu hodinu po poledni zastavilo svoji práci kolem třiceti sazečů a písmolijců, čímž zahájili hodinu trvající stávku. Stávkující požadovali zvýšení mezd o 10 % a devítihodinové pracovní doby, na což továrník Steinbrener zprvu nechtěl přistoupit, nicméně později vyhověl a od února zavedl vyšší mzdy a pracovní dobu stanovil na 9 hodin. (John 1979, s. 188)

Steinbrener se snažil, aby byl jeho podnik moderní, a proto také kupoval nové stroje. Nechtěl jimi nahradit své pracovníky, nýbrž jim díky nim chtěl ulehčit již tak těžkou práci. Steinbrener také zaměstnával mentálně i fyzicky postižené, čímž jim přinášel zpět život. Jeho heslem bylo, že je lepší dávat práci nežli almužnu. (Hrabe 1935, s. 17-18) Snažil se pomáhat chudým, během svých mladických cest viděl lidské utrpení

a znal, jak hlad může být bolestivý. Proto každý pátek připravovala Anna Steinbrenerová s dcerami jídlo pro chudé. Jednalo se většinou o polévky, pečivo, a navíc také káva. O Vánocích mysleli také na chudé postižené děti. Postarali se, aby všechny děti dostaly svoji vlastní vánočku. Nouze nebyla ani pro vdovy, těm byla umožněna práce z domova. (Hrabe 21-23)

Přechod do nového století přinesl Johannu Steinbrenerovi jmenování čestným občanem města Vimperk. Roku 1905 závody navštívil samotný císař František Josef I., který následně Steinbrenera vyznamenal rytířským řádem Františka Josefa a čestné uznání získal i od dalších členů Habsburského rodu. Další vyznamenání dostal od svatého otce Lva XIII., za šíření katolické víry vydáváním katolické literatury, který mu udělil rytířský kříž sv. Silvestra, což je papežské vyznamenání za zásluhy o Svatý stolec, jenž je určeno laikům. (Steinbrener 1930, s. 25)

Touto dobou zapojil do vedení podniku své dva syny Ruperta a Johanna, kteří byli na profesní kariéru v rodinném podniku od mládí připravováni. Oběma se dostalo nejlepšího vzdělání i praxe v podniku, kde si sami vyzkoušeli veškerou práci a seznámili se také s průmyslovými technologiemi. Na podzim roku 1908 onemocněl, v novém roce se jeho zdravotní stav začal zhoršovat, postupně mu začaly selhávat ledviny. Dne 6. května 1909 ve dvě hodiny odpoledne zemřel ve svém rodném domě U Slona ve věku 74 let. Pohřeb se konal o dva dny později a dorazily na něj téměř čtyři tisíce lidí jak z města, tak i ze vzdáleného okolí. Vzhledem k počtu zúčastněných se zdál smuteční průvod nekonečný. Za doprovodu hudby šla za rakví manželka Anna se syny, dcerami i vnoučaty a ostatními blízkými členy rodiny a přáteli. Za nimi šlo představenstvo tiskáren a města, okresní hejtman, dokonce i univerzitní profesori a nechyběli ani tiskařští dělníci. (Hrabe 1935, s. 27-28)

Zanechal po sobě 2 syny a 5 dcer, ale za členy své rodiny považoval i své zaměstnance. Nebyl zaměstnavatel, jehož zájem o zaměstnance skončil sobotními mzdami. Co se týče Steinbrenerových sourozenců, jeho starší bratr Thomas vystudoval technologii a pracoval jako geometr v rakouské státní službě. V roce 1874 odešel do důchodu a usadil se ve Vimperku, kde v bratrově podniku dlouhá léta působil jako přednosta a ředitel nakladatelského ústavu modlitebních knih. Sestra Theresia zůstala taktéž ve Vimperku, provdala se za zdejšího hodinářského mistra Wenzla Nowaka.

(Hrabe 1935, s. 20) Jméno Steinbrener se stalo známým na všech kontinentech, nicméně objevují se často také pocity, že byl Čechy spíše tolerovaný nežli ctěný. Byl velmi úspěšným továrníkem, kterého měli jeho zaměstnanci rádi a taktéž byl Němec. Tyto dvě příčiny nebyly v druhé polovině minulého století hodnoceny kladně, ale v dnešních dobách se ke Steinbrenerovu odkazu lidé navracejí, čímž získal také svoji přezdívku „šumavský Baťa“. (Pulkrábek 2018, s. 104)

5 Pokračovatelé Johanna Steinbrenera

A jak to bylo s tiskárnami? Rok po smrti zakladatele firmy, činilo množství dosud vytištěných kalendářů 18 438 000. (Steinbrener 1930, s. 12) Tudíž v této době se za jeden rok vytisklo přes jeden milion kalendářů. (John 1979, s. 178) Noví majitelé převzali podnik velice úspěšně a ihned začali prohlubovat svůj rozhled cestováním, do vzdálených zemí, čímž si osvojili znalost cizích jazyků a lépe poznat země, se kterými spolupracují. Starší bratr Johannes se orientoval spíše na export a technický provoz podniku. V roce 1911 podnikl obchodní cestu do Spojených států amerických, které se staly největším z odbytišť vydavatelství Steinbrener. (John 1979, s. 181)

Za svoji pracovitost a píli se nevyhnuli ocenění. Bratři Steinbrenerové získali 25. února 1911 od papeže Pia X. čestný titul „Nakladatelé svaté Apoštolské Stolicе“, který jim přinesl možnost užívání papežského znaku. Toto ocenění bylo uznáním důvěry, které nebývá často udělováno. Později, 22. února 1923, jim papež Pius XI. udělil řád sv. Řehoře Velikého a o šest let později oba bratry povýšil udělením komturského kříže řádu sv. Řehoře Velikého. (Steinbrener 1930, s. 25)

Chod firmy narušilo vypuknutí první světové války. Johann Steinbrener mladší musel po tři roky řídit celý podnik sám, jelikož jeho bratr Rupert byl nasazen jako důstojník. Do služby byla povolána taktéž většina dělníků a téměř všichni úředníci z továrny, čímž nastalo velmi obtížné období. Nic dobrého nepřinesl ani zákaz vývozu zboží do zahraničí, a tak podnik, jehož činnost je na obchodování se zahraničními zeměmi z velké části postavena, byl postaven před zkoušku své existence. Podnik válku nakonec přežil, na rozdíl od syna Johanna Steinbrenera mladšího Fridricha, který padl na italském bojišti roku 1916. (Lukeš 2007, s. 30-31)

V nově vzniklé republice podnik prosperoval jako za starých časů. Avšak v roce 1924 postihl Johanna Steinbrenera mladšího záchvat mrtvice, ze kterého se mu nedařilo zotavit, že v roce 1927 učinil ze svého syna Johanna Thomase společníkem ve firmě, aby za něj postupně přebíral funkci. V roce 1929 byl převezen do Mnichova, kde podstoupil těžkou operaci, po které zemřel. Roku 1927 se stal společníkem také Rupertův syn Dr. Rupert Steinbrener, který se ve firmě zabýval vývozem hlavně do Střední a Jižní Ameriky a také knihařství. Oborem Johanna Thomase byl hlavně technický provoz a krom knihtiskařství také i vývoz do Severní Ameriky. (Steinbrener 1930, s. 26)

Do roku 1920 bylo vytištěno ve Steinbrenerově firmě kolem 28 044 000 kalendářů. O deset let později to bylo již 34 486 000 kalendářů, tudíž těchto deset let bylo v tiskárně vytištěno 6 442 000 kalendářů. Pokud se podíváme ve stejném období na tisk modlitebních knížek, v roce 1920 bylo vydáváno v nákladu 757 spisů v 19 různých jazycích a roku 1930 v nákladu bylo již 1 060 spisů ve 23 různých jazycích. Firmu tedy vznik republiky nijak nepoškodil. Naopak se výrobky Steinbrenerovy tiskárny mohly chlubit kvalitní značkou „Made in Czechoslovakia“. (Lukeš 2007, s. 18)

O deset let později se slavilo 75. výročí založení firmy. Tuto oslavu nazvali německým názvem „Fest der Arbeit“. K výročí byly vydány i *Památné listy*, které popisovaly významné okamžiky během trvání firmy. Tyto listy byly vydány jak v českém, tak v německém jazyce. (Hrabe 1935, s. 30) V tomto jubilejním roce podnik zaměstnával ve Vimperku téměř 1 000 pracovníků. (Hajník 2013, s. 147)

Skládal se tehdy z několika částí. Z nakladatelství, umělecké knihtiskárny, jenž byl opatřen dvojitým rotačním strojem pro dvojbarvotisk s 20 rychlolisy a tehdy moderním zařízením pro stereotypii což je postup k pořízení odlitku tiskové formy pro tisk z výšky. Dalším oddělením bylo Velkoknihařství, jenž se skládalo ze 14 vlastními knihtiskařstvími a 187 stroji, jednalo se o největší zařízení pro umělecké vázání modlitebních knížek. Dále pro výrobu ozdob a kování na knihy fungovala továrna na zboží bronzové, dále zařízení pro parní lisování celuloidu, brusírna perleti a celuloidu, oddělení pro kartonářství, oddělení pro knihy obrázkové, zlatotepecké oddělení, ateliér pro malířství, rytectví a dekoraci a v neposlední řadě deset strojoven pro pohonné síly. Dále pak firma Steinbrener spolupracovala se sesterským podnikem Albia, který byl přestavěn z původní vimperské sirkárny v továrnu na alba. (Steinbrener 1930, s. 5)

Svého vrcholu firma dosáhla v roce 1937, kdy bylo vydáno 3 669 modlitebních knížek ve 29 jazycích. (Hajník 2007, s. 24) Po podpisu Mnichovské dohody se Vimperk najednou stal součástí Německé říše a majitelé firmy čekali den, kdy výroba modlitebních knih a také miniaturních koránů přestane vyhovovat nacistickému režimu. Velmi brzy byly připravené náklady kalendářů zabaveny, dodávky papíru byly omezeny na přiděl a celý provoz tiskáren byl přeorientován k válečným účelům, tiskly se zde například potravinové lístky nebo jízdenky, navíc podniku zoufale chyběla mužská pracovní síla. Tyto s válkou spojené změny zapříčinily infarkt Ruperta Steinbrenera staršího, který na jeho následky zemřel. Roku 1944 byly celé tiskárny uzavřeny jako postradatelné a o rok později po konci války byla jejich činnost obnovena. (Hajník 2013, s. 148)

Nicméně měsíc po skončení války na základě Benešových dekretů přešla firma pod národní správu a rodina Steinbrenerova musela kvůli svému německému původu opustit město i republiku. Ředitelem státní správy podniku se stal Václav Malý, který převzal původní výrobní program z období před II. světovou válkou. Johann Thomas a Dr. Rupert začali v rakouském městečku Schärding budovat novou firmu, bohužel ve svých počátcích nesměli ani používat původní název. Znovu začali vydávat modlitební knihy a kalendáře, kterými se jejich dřívější podnik proslavil. (Hajník 2007, s. 25-26)

6 Vimperk za časů Steinbrenerů

Jelikož byla firma Steinbrener jednou z největších firem ve Vimperku s největším počtem zaměstnanců, musela pro své zaměstnance připravit kvalitní podmínky k životu a povznést samotné město z příhraničního bezvýznamného „zapadákov“ na výkvět moderní průmyslové doby. Přeci jen, když v tomto městě sídlí podnik, který má dosah na všechny kontinenty, tak musí také nějak vypadat. Johann Steinbrener se o své zaměstnance staral jako o součást své rodiny a chtěl jim proto zajistit kvalitní život i co se týče oblasti hospodářství, sociální péče i zdraví.

V roce 1885 zakoupil v Hrabicích, malé vesničce nad Vimperkem, dva chátrající statky. Usedlost, kterou v Hrabicích vytvořil pojmenoval po svojí ženě Annin dvůr. Toto své hospodářství, společně s druhým Steinbrenerovým hospodářstvím v Hrabicích, Drosselhofem, vytvořil jako prosperující model pro okolní sedláky, jelikož hospodařil s pomocí nejmodernějších agronomických technologií. Na svém statku si zřídil větrnou

elektrárnu pro vlastní potřeby. Zkušenosti, které Steinbrener díky svému hospodaření nabyl využil do svého populárního Rolnického kalendáře. (Hrabe 1935, s. 23) Annin dvůr byl po I. světové válce Rupertem Steinbrenerem přeměněn na sirotčinec, který pečoval a vychovával okolo 50–60 dětí. (Steinbrener 1930, s. 30)

Podobným vzorovým statkem, jako měl Steinbrener v Hrabicích, zřízeným taktéž kolem roku 1885, byl statek Schenkenberg, dnes se tomuto místu říká Na Radosti. (Hajník 2007, s. 77) Právě toto místo o rok dříve navštívil při procházkách se Steinbrenerem budějovický kanovník, jenž byl krásou okolní přírody dojat natolik, že si přál vystavět zde svatostánek. Této myšlenky se Steinbrener chytil a na jeho náklady vznikla kaple zasvěcena Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu ve stylu připomínající románské jednolodní kostely. Společně s kaplí zde byl vystavěn domek pro kněze, jenž měl povinnost sloužit v kapli mši. Prvním knězem zde byl jistý Jungbauer z Nicova, jenž za svého života byl považován za člověka svatého. Také samo místo bylo považováno za zázračné. Nacházel se zde pramen, jímž měly být léčeny zejména oční problémy. Steinbrener později tento pramen svedl do kamenné kašny, aby k měli návštěvníci k zázračnému prameni lepší přístup.

Později vedle kaple a domku pro kněze vyrostly hospodářské budovy a mimo jiné také letní sídlo továrníka Steinbrenera, jenž bylo vystavěno podle vzoru švýcarské alpské vily. Po Steinbrenerově smrti získala statek jeho dcera Anna Ticková, která ze Schenkenbergu vybudovala vyhledávané poutní místo. Pořádaly se zde také různé kulturní akce, kde se představovali umělci z okolí. (Harwalik 1989, s. 468-463)

Víme, že Steinbrener nechal postavit větrnou elektrárnu v Hrabicích. Nebyla to však jeho jediná elektrárna. Roku 1898 vystavěl elektrárnu u břehu řeky Volyňky. Tato elektrárna sloužila prvotně k elektrifikaci tiskáren, nicméně vedla i k prvnímu elektrickému osvětlení města a elektřina byla poskytnuta i do vimperských domácností. (Steinbrener 1930, s. 15) Ve stejném roce nechal také vystavět Pensionhaus, tento dům měl být určen pro pracovníky jeho firmy, kteří již odešli do penze, ale také pro vdovy po dělnících. Bydlení v tomto zařízení jim bylo poskytováno zdarma, jako odměna za léta strávená ve Steinbrenerově firmě. Elektřina a tekoucí voda byly v bytech pro Steinbrenerovy zaměstnance samozřejmostí. (Hrabe 1935, s. 24)

Vedle Pensionhausu vyrostl nový tovární objekt Svatá Anna. Tento objekt na první pohled nevypadá, jako továrna. Jedná se o stavbu v novobarokním slohu, jenž byla kombinací výroby nacházející se v přízemí a v horních patrech byty pro zaměstnance. Za domem byly vystavěny také Lidové lázně, které Steinbrener zamýšlel pro své zaměstnance. (Hajník 2013, s. 87) Steinbrener vystavěl po Vimperku hned několik obytných domů pro své zaměstnance. Domy rostly ve stejném poměru, jako rostly v továrně počty dělníků. Roku 1930 vlastnila firma celkem jedenáct obytných domů, kde její zaměstnanci mohli, buď zcela zdarma, či za nízký poplatek, bydlet se svými rodinami. (Steinbrener 1930, s. 30)

Jak již víme, dvorní Steinbrenerův stavitel továren a obytných domů přelomu 19. a 20. století byl Franz Tick, který vystavěl například řadu obytných vil s názvem Mariahilf, či objekt Svatá Anna. Ten však náhle zemřel v roce 1901, tak jeho posledním dílem zůstalo pět obytných vil podél toku řeky Volyňky. (Hajník 2013, s. 159) Po smrti Johanna Steinbrenera v roce 1909 pro potřeby podniku stavěl většinou Josef Schmidt, jenž projektoval například domy v Nádražní ulici. (Hajník 2007, s. 24) Dalším stavitelem byl Jaroslav Rys, jenž vystavěl dům zvaný Friedrichsruhe, neboli Bedřichův klid nacházející se v Krátké ulici nad údolím řeky. (Hajník 2013, s. 109)

Své nadaci pro penzisty, chudé a nemocné odkázal Steinbrener dohromady 212 domů, včetně Hotelu U města Pasova, který původně provozovala jako zájezdní hostinec rodina Stiny, než jej odkoupil Steinbrener. (Hrabe 1935, s. 25) Ten hotel přestavěl do secesní podoby a přidal mu jedno patro. Nadace sídlící v hotelu pravidelně zajišťovala jídlo pro nemocné, či neschopné práce. (Hajník 2007, s. 54) Tuto nadaci Steinbrener nazýval jako „Polívkový ústav“. Podobnou nadací byla Steinbrenerova Uhelná nadace, která každoročně zkupovala uhlí, jenž bylo v zimě rozděleno mezi staré, nemocné a práce neschopné osoby. (Steinbrener 1930, s.30) Uhlí bylo pro místo k životu jako je Vimperk velmi potřebné, jelikož se říkávalo, že ve Vimperku je deset měsíců zima a dva měsíce menší zima.

Firma Steinbrener zřídila v roce 1928 zotavovnu zvanou Domov sv. Rafaela. Dům sloužil nejen jako zotavovna, ale také jako exerciční dům, tedy místo, kde byla každoročně pořádána duchovní cvičení neboli exercicie. (Steinbrener 1930, s. 30) U sv. Rafaela byly Milosrdné sestry řádu sv. Karla Boromejského, jenž se staraly o osoby,

které se zde zotavovaly po dlouho trvajících nemocech nebo operacích. Byl zde klid a čistý vzduch, dům stál dlouho osamocen na svažité louce, která se vyvyšovala v 750 metrech nad mořem. Provoz byl ukončen v roce 1938, kdy byla budova přestavěna, aby vyhovovala podmínkám školícího střediska NSDAP. Po válce se objekt proměnil na internát zdejší nově otevřené Obchodní akademie. (Hajník 2013, s. 162-163) Roku 1930 byl pro firmu vybudován Künstlerheim Abendfrieden, neboli umělecký domov Večerní klid. Tato stavba byla určena umělcům a spisovatelům, jako jejich domov. (Hajník 2007, s. 67)

Steinbrener se zasloužil také o podporu křesťanství v tomto pošumavském městě. Jelikož sám byl hluboce věřící, cítil potřebu poděkovat Bohu za své úspěchy. První z jeho díků nechal vybudovat v roce 1877. Jedná se o křížovou cestu nad tokem Křesánovského potoka na svahu Vodníku západně nad městem. Cesta se svými 14 zastávkami byla vysvěcena v roce 1884. (Kuča 2011, s. 283) Konci cesty, na samém vrcholu, dominoval velký kříž s ukřižovaným Kristem. Po II. světové válce bohužel přestala být využívána až byla nakonec zapomenuta a jednotlivá zastavení byla rozbita a ležela na zemi až do dob nového tisíciletí, kdy byla opravena. (Hajník 2013, s. 172)

Ale to nebylo vše, Steinbrener se zasloužil ještě o jeden projekt spojený s křesťanským životem. Podle plánů stavitele Franze Ticky vybudoval nový hřbitov, jenž našel své působiště doslova přes ulici starého hřbitova a kostela sv. Bartoloměje, který svou velikostí již nestačil. Na hřbitově byl vystavěn i nový, pseudogotický kostel Nejsvětějšího srdce Páně. Sám Steinbrener se vysvěcení kostela roku 1912 nedožil, tudíž mu byla na pravé stěně za vchodovými dveřmi umístěna pamětní cedule. Ani samotný stavitel Tick při zhotovování plánů netušil, že to bude zrovna on, kdo první spočine na novém hřbitově. (Hajník 2013., s. 181)

Že Steinbrener myslel na dobročinnost jsme si již ukázali na spoustě příkladů. Ten, který však městu pomohl nejvíce je založení Výpomocného výboru pro pohořelé ve Vimperku společně se soukromníkem Františkem Maierem, vikářem Michalem Sturanym a purkmistrem Dominikem Iglerem. Jednalo se o veřejnou sbírku pro vimperské občany, které zastihl velký požár. (John 1979, s. 203)

Tento požár propukl 28. července roku 1904 krátce před polednem v domě čp. 34 na náměstí. Jeho příčina je nejasná, nicméně se díky silnému větru velmi rychle rozšířil na vedlejší domy. Během 4 hodin shořelo celkem 48 domů. Po celou dobu se hasiči snažili rozsáhlý požár uhasit, ale úplně se to podařilo až po dvou dnech. Hasit pomáhali požárníci i z okolí, celkem 27 hasičských sborů a také bezpočet dobrovolníků. Při záchraně bylo zraněno 75 osob a pět osob požáru podlehl. O střechu nad hlavou přišlo celkem 248 rodin, v přepočtu je to 1040 osob. (Hajník 2007, s. 28)

Ve sbírce pro postižené požárem bylo vybráno celkem 165 829 K a z toho 80 515 K bylo rozděleno na úhradu škod způsobených zničením svršků celkem 252 osobám a zbytek peněz se rozdělil mezi majitele vyhořelých domků. Údajně nebyly částky rozdělovány spravedlivě, chudší dostali menší obnos než bohatší občané. Nic se ale nezměnilo na tom, že v následujícím roce byly vyhořelé středověké domky nahrazeny domy novými, čímž vimperské náměstí získalo svůj nynější vzhled. (John 1979, s. 202)

Nový vzhled náměstí byl také záminkou k pozvání císaře Františka Josefa I., jenž se tou dobou nacházel nedaleko ve Štěkni u Strakonic, kde byl přítomen u císařských vojenských manévřů a také fakt, že on sám věnoval významnou částku na pomoc obyvatelům města. (Hajník 2013, s. 32-33) Císař pozvání přijal a 8. září 1905 přijel zvláštním vlakem na vimperské vlakové nádraží, kde bylo přichystáno slavnostní přivítání a odtud se kočárem dopravil na náměstí, kde se konaly slavnostní projevy a náčelník vimperských hasičů Franz Steinbrener, synovec majitele tiskáren, získal od císaře zlatou přilbu, jenž měla znamenat poctu hasičským sborům a všem ostatním, jenž pomáhali hasit požár. Císař ještě zavítal do kostela a poté se odebral do objektu vimperských tiskáren Svatá Anna v doprovodu továrníka Johanna Steinbrenera na výstavu firemních výrobků, stejně tak navštívil i sklárny firmy Meyr's Neffe odkud se odebral zpět na vlakové nádraží. (Hajník 2007, s. 28-29) Ten den se na mocnáře do Vimperka přijelo podívat kolem 15 000 lidí. (Hajník 2013, s. 33)

Obyvatelé Vimperka a jeho okolí byli ve většině případů německé národnosti. Například roku 1890 v celém soudním okrese Vimperk byl počet Čechů 11 359 a Němců 16 945. Samotný Vimperk v tomto roce obývalo 503 Čechů a 3 768 Němců. (Dudák 2003, s. 282-283) Vysoký počet německého obyvatelstva jistě podporovali nejvýznamnější vimperští muži, jenž byli Němci. V první řadě to byl velkotovárník

Steinbrener, ten se snažil být, díky své české manželce, v otázce národa neutrální. Nicméně Steinbrenerovi synové český jazyk ve svém podniku nechtěli slyšet, přitom hlavně čeští venkované byli významným odběratelem jejich tištěných kalendářů. Dalším významným vimperským Němcem byl židovský obchodník Waldek, po němž se dokonce jmenovalo jedno vimperské náměstí, u nějž si nechal vystavět svou honosnou vilu. (Hubka 1899, s. 128-129)

Ve městě byly pouze školy německé, tudíž je museli navštěvovati u děti české nejen z Vimperka, ale i jeho okolí. První česká škola byla otevřena v říjnu 1909. Koncem února roku 1906 v rámci národnostních třenic byla vytlučena okna některých českých rodin a v roce 1909 proběhly také četné protičeské demonstrace. (John 1979, s. 213–214)

I za dob první republiky byl Vimperk převážně německým městem. Například ve volbách v roce 1925 dostala ve Vimperku nejvíce hlasů německá sociálně demokratická strana a ihned za ní se umístila německá křesťansko-sociální lidová strana. Na stejných místech se tyto dvě strany umístily ve volbách 1929. Ve volbách roku 1935 ve Vimperku zvítězila Henleinova sudetoněmecká strana. Sám Henlein navštívil Vimperk v dubnu 1935 s velkým předvolebním projevem. (John 1979, s. 237–242)

Nicméně národnostní složení obyvatelstva se v nové republice změnilo díky dosazování českých úředníků a prosazování češství ve veřejném i spolkovém životě. Roku 1921 bylo na 3708 Němců 997 Čechů a již v roce 1930 bylo na 3638 Němců 1185 Čechů. (John 1979, s. 246) Situace se ale změnila poté, co se Vimperk stal součástí Německé říše. Tehdy počet Němců činil 4680 a počet Čechů klesl na 270. (John 1979, s. 264) Po II. světové válce byli všichni němečtí obyvatelé Vimperka shromažďováni v tiskárenské budově Svatá Anna a odtud byly po etapách odsunuti do Německa a jejich zbylý majetek byl předán do národní správy. Rodinám bratrů Steinbrenerů bylo dovoleno odvézt si veškeré bytové zařízení, šperky i oblečení a byla odstěhována americkými vojáky. (John 1979, s. 279) To jistě ukázalo, že Steinbrenerovi nebyla obyčejná rodina, když s nimi bylo zacházeno výrazně lépe než s ostatními německými rodinami.

7 Vimperské tiskárny po II. světové válce

V červnu 1945 kvůli dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše přešel podnik Steinbrener pod národní správu. Podnik opět začal vyrábět výrobky, které vyráběl

doposud jako modlitební knížky a kalendáře, ale taktéž zahájil výrobu poštovních známek i fotoalb. (Dudák 2003, s. 643) I nadále fungovalo velmi kvalitní exportní oddělení, jehož zaměstnanci byli znalí v cizích jazycích, jakými byly například angličtina, francouzština, ruština, španělština, portugalština nebo italština. Tehdy v tiskárnách pracovalo pouze již kolem 200 zaměstnanců, což byl pro firmu, která před II. světovou válkou kolem 1000 zaměstnanců značný pokles. Do tří let dokázala firma počet zaměstnanců zdvojnásobit. (Hajník 2007, s. 25)

I když rodina Steinbrenerů již podnikala v Rakousku, podnik dál až do května roku 1948 nesl název Steinbrener. Teprve poté se vimperské tiskárny staly součástí n. p. Obchodní tiskárny Kolín. Již ale roku 1952 připadly pod n. p. Jihočeské tiskárny České Budějovice, jelikož se začaly vytvářet podniky zaměřené na polygrafii na územním principu. (Dudák 2003, s. 643) Pod křídly Jihočeských tiskáren se vimperský závod také moc dlouho neohrál. Když v padesátých letech začínala být další existence vimperských tiskáren velmi mizivá. Důvodem bylo, že Kumulativní správa polygrafického průmyslu v Praze vyvíjela tlak na jejich zrušení. Vedoucí představitelé vimperských tiskáren společně se závodní organizací KSČ a ROH se obrátili na tehdejšího ministra informací Václava Kopeckého, který se nechal přesvědčit, a tak mohly být tiskárny v provozu i nadále. (Kadoch 1972, s. 28)

Tím v roce 1958 přešel vimperský závod pod n. p. Stráž, tiskařské závody v Plzni. Vimperk byl specializovaný na výrobu publikací, zejména na tisk krásné literatury, knih naučných, vědeckých, politických i těch, jenž měly zábavný charakter. (John 1979, s. 330) Tradiční miniaturní korány byly nahrazeny o trochu většími knížečkami s poezií vázanými v kůži doplněnými nádhernými kresbami, jímž se říkalo kolibříci pro jejich malou velikost. (Hajník 2007, s. 26)

Staré stroje byly postupně nahrazovány novými, čímž se vimperský závod mohl začít zcela modernizovat. Tiskárně byla po dohodě s nakladatelstvím Československý spisovatel poskytnuta půjčka, jejíž výše měla pokrýt částku, jenž měla být utracena za nové stroje. Celková suma vystoupala do výše přes 2 miliony Kč a splacena byla do tří let. (Kneidl 1984, s. 47) Dalšími nakladatelstvími, pro které se ve vimperských závodech tiskly knihy byly například Státní pedagogické nakladatelství, Odeon, Vyšehrad nebo Státní nakladatelství dětské knihy. (John 1979, s. 330) Ze slovenských to byly Tatran,

Slovenský spisovatel a také Madách, což bylo nakladatelství pro maďarskou menšinu na Slovensku.

Nakladatelství Československý spisovatel bylo největším zákazníkem vimperských tiskáren. Na konci šedesátých let byla vimperským tiskárnám svěřena výroba celého jednoho ročníku Malé edice poezie. Počet objednávek stále rostl a roku 1974 začal závod spoluvytvářet výrobu základní řady Klubu přátel poezie, které do té doby vytvářela pouze tiskárna Rudého práva. (Kneidl 1984, s. 49–53)

Požadavky jednotlivých nakladatelství reguloval rozpis Generálního ředitelství polygrafického průmyslu, který určoval každému nakladatelství příslušný počet tun potiskovaného papíru i počet celkových kusů publikací. (Dudák 2003, s. 643–644) Sama tiskárna měla ve výrobních pětiletkách určený objem spotřebovaného papíru, který nesměla překročit. Proto také po domluvě s nakladatelstvími Odeon a Československý spisovatel přešlo vedení tiskáren z potiskování 80 gramového bezdřevého papíru na 70 gramový bezdřevý papír. Tím mohly tiskárny navýšit objem papíru na úkor jeho gramáže.

V polovině sedmdesátých let ve vimperských závodech došlo k tzv. ofsetizaci. (Kneidl 1984, s. 47) Ofsetový tisk je novým typem tisku. Tento způsob využívá odpudivosti látek, zejména vody a tiskové barvy. Místa netisknoucí přijímají vodu, tím pádem nepřijímají barvu, zatímco místa tisknoucí jsou mastná, nepřijímají vodu, tím pádem přijímají barvu. K tisku se využívá tenká plechová deska, jenž lze připnout na válec, čímž lze provádět rotační tisk, který je rychlejší. (Šalda 1978, s. 25)

Po modernizaci technologií byla produktivita podniku zvýšena natolik, že každá šestá kniha, jenž byla v Československu vydána, pocházela právě z vimperských tiskáren. Přestože knihy dosahovaly světové úrovně a vyhrávaly v různých soutěžích, vznikaly bohužel ve zcela nevyhovujících podmínkách. (John 1979, s. 331–332) Proto byla po dvouleté výstavbě v roce 1987 otevřena nová knihárna za 17,5 milionu Kčs. Den před otevřením navštívila Vimperk delegace významných československých spisovatelů, jenž měli možnost prohlédnout si novou budovu i starý závod a se kterými byla ve Společenském domě uspořádána beseda a na jejím konci i autogramiáda. Mezi nimi byly například Jan Pilař či Jiří Žáček. (Troupová 1988, s. 8)

Na produktivitě zaměstnanců závisela i péče zaměstnance, kterých bylo přes 300. O tuto péči se staraly závodní organizace KSČ a ROH. V šedesátých letech pořídil podnik rekreační chatu v Hůrce poblíž Lipenské přehrady. Každý zaměstnanec, který si termín pobytu na chatě objednal u předsedy závodního výboru ROH mohl tuto prostornou chatu využít k rekreaci v jakémkoliv ročním období. Podnik měl mimo jiné také svá sportovní družstva, například fotbalová, basketbalová, hokejová nebo také pingpongová. Tato družstva sloužila většinou spíš pro malé turnaje vimperských podniků, krom fotbalového družstva, které sklízelo úspěchy i na okresní úrovni. (Kadoch 1972, s. 32–33) Zaměstnancům byly rovněž poskytnuty nové podnikové byty, které byly umístěny v panelových domech na novém sídlišti. (Viener 1984, s. 9)

Nové sídliště bylo umístěno tak, aby nenarušovalo historické jádro, a to na samém okraji města. V osmdesátých letech město prošlo významnými architektonickými změnami. V rámci rozšiřování silnice, která vedla z Prahy směrem k německým hranicím a dále na Pasov, bylo potřeba zbořit celkem 14 domů. (Hajník 2007, s. 15)

Město se od II. světové války neustále rozrůstalo. Zatímco roku 1950 žilo ve Vimperku 3 906 obyvatel, roku 1980 byl počet obyvatel 6 335 a co se týče počtu domů, tak se jejich počet od roku 1950 po dvacet let nezvýšil. Stále jejich počet zůstával na 469, nicméně roku 1980 se město rozšířilo na 537 domů. Kolem osmdesátých let byl také Vimperk rozdělen na 3 části Vimperk I, II a III, na které je rozdělen dodnes. (Kuča 2011, s. 277-278)

Roku 1989 se začala měnit struktura celého polygrafického průmyslu. Po sametové revoluci se stávaly z podniků národních podniky sdružené a pak státní. (Dudák 2003, s. 644) Podle ústního sdělení tehdejšího zaměstnance tiskáren Miroslava Kotrse (1959) 13. prosince roku 1989 přijelo do vimperských tiskáren vedení nakladatelství Československý spisovatel se změnou edičního plánu, který nově obsahoval například francouzský román Motýlek, který měl vyjít v nákladu 200 000. Následující rok se vydávaly především knihy, které po dobu komunistického režimu nemohly být vydávány. Například třídílný román Alexandra Solženicina Souostrovi Gulag z nově vzniklého nakladatelství OK Centrum v nákladu 250 000 výtisků, z čeho část byla vydána v kožené vazbě.

Roku 1990 se vimperský závod odtrhl od národního podniku Stráž a vznikl samostatný státní podnik Tiskárny Vimperk a započal spolupráci se slovenským nakladatelstvím Slovart, které zprostředkovávalo výrobu knih pro francouzská a německá nakladatelství. Tiskárny byly prosperujícím podnikem s kvalifikovanými zaměstnanci, tak není divu, že se objevily snahy o jejich privatizaci.

O získání tiskárny usilovalo více vážných zájemců, a tak vznikly Vimperské tiskárny, společnost s ručením omezeným. Statut s. r. o. situaci v tiskárně komplikoval, tak vedení společnosti k 31. prosinci 1955 byla firma přeměněna na akciovou společnost. Bohužel ani pod tímto statutem tiskárna nepřinášela výsledky, tudíž bylo nutné s rozhodnutím Krajského soudu v Českých Budějovicích v dubnu 1999 vyhlásit konkurz na veškerý majetek firmy Tiskárny Vimperk, a. s. Tím se opět změnil vlastník vimperských závodů. Tentokrát se jím stala tiskárna FINIDR z Českého Těšína. Bohužel ani tato společnost nevydržela ve Vimperku na dlouho. (Dudák 2003, s. 644)

Dnes v prostorách těchto tiskáren najdeme od roku 2005 rakouskou tiskárnu OV media, s. r. o. s 80 zaměstnanci, která úzce spolupracuje s japonskou společností Sony Corporation. Tisknou se zde obaly na CD, DVD a také booklety do počítačových her. Tato společnost je, jak uvádí na svých webových stránkách www.ov-media.cz, jedním z hlavních sponzorů sportovních a kulturních akcí pořádaných městem Vimperk.

Miroslav Kotrs (1959) sděluje, že počátkem devadesátých let byla založena první soukromá tiskárna ve Vimperku pod názvem Tiskárna Vácha & Zevl Vimperk. Zanedlouho potomek vimperského tiskaře Johanna Steinbrenera Johannes Jörg Steinbrener založil malé nakladatelství a knihárnu nesoucí název J. Steinbrener, který sídlil ve stejném domě, ve kterém Johann Steinbrener na konci 19. století zakládal svoji firmu. Další nově založenou tiskárnou byla soukromá tiskárna BBS. Ani jedna z těchto tiskáren neměla dlouhého trvání. BBS se rozpadla roku 1997 a zaměstnanci z tohoto podniku si založili dvě nové soukromé tiskárny specializující se na tisk knížek pevné vazby a brožur a jsou v provozu dodnes. Jsou jimi Akcent tiskárna Vimperk, s. r. o., která dnes má zhruba 25 zaměstnanců a S-TISK Vimperk, s. r. o., kde je zaměstnanců 10.

I dnes je možné ve Vimperku slyšet tiskařské stroje, i když pouze v menší míře než kdysi. Ve městě, které má již přes 7 000 obyvatel pracuje v polygrafickém oboru

necelých 120. Vedoucí roli vimperského zaměstnavatele převzala firma Rhode & Schwarz, zaměstnávající již kolem 1000 zaměstnanců. Malý počet zaměstnanců tiskáren je také způsoben nahrazováním pracovníků za nové výkonné stroje. Přesto však město na tiskařskou tradici nezapomíná. Před třemi lety zde vznikla úniková hra s názvem „Steinbrenerova tiskárna“, logická hra na principu únikových her, která se věnuje tématu vimperského knihtisku.

Závěr

Během zpracovávání své bakalářské práce jsem se dozvěděl velmi mnoho o historii svého regionu a více jsem pronikl do polygrafického průmyslu, který mi i před tím byl velmi blízký. Ač byly některé informace těžko dohledatelné, podařilo se mi je ucelit a propojit vztah Vimperka a knihtisku, jak jím bylo město ovlivněno a jak tento vztah vypadá dnes.

Na začátku jsem se věnoval samotnému počátku života ve Vimperku, na který měla velký vliv obchodní trasa mezi Čechami a Bavorskem. Samotný vznik vimperského hradu je přisuzován Purkartu z Janovic, jenž tento hrad nechal vystavět z pověření krále Přemysla Otakara II. Postupně se kolem hradu začali usídlovat obchodníci až vzniklo sídliště, které bylo Vladislavem Jagelonským povýšeno na město.

Následně jsem se odklonil od Vimperka a popisoval jsem vznik knihtisku, jak tento nový vynález fungoval a také jak vypadaly první tisky. Následně zmiňuji, jak se knihtisk dostal do českých zemí a proč si tito knihtiskaři vybrali za své útočiště právě Plzeň. Knih tisk se v českých zemích rozšířil, začaly vznikat první tisky a zanedlouho doputoval i na Moravu.

Rozšířil se rovněž do Vimperka, kam toto umění přinesl pasovský tiskař Johann Alacraw, který zde vytiskl několik latinských spisů a začal tisknout také lidové kalendáře, které byly na svoji dobu velmi populární. Alacraw ve Vimperku zůstal pouhý rok a poté odešel zpět do Pasova, kde se jeho tisky lépe prodávaly.

Trvalo téměř 400 let, než se knihtisk ve Vimperku obnovil, během tohoto období se Vimperk rozrostl. Starý hrad se přestavěl na zámek a v podhradí se usadili skláři. Tamní sklář Michal Müller objevil výrobu křídového skla a jeho výrobky byly prodávány i indiánům ve španělských koloniích. Tyto sklárny však zanikly během 18. století. S počátkem století 19. vznikaly ve Vimperku nové podniky. Byly mezi nimi například nové sklárny, které získaly nejvyšší uznání na výstavě v Paříži, nebo továrna na zápalky.

Nejvýznamnějším podnikem byly ale tiskárny založené Johannem Steinbrenerem. Ten byl se svým podnikem natolik úspěšný, že měl sklady na všech kontinentech. Nejvíce úspěšné byly jeho knižní kalendáře a modlitební knihy mezi které patřily i miniaturní korány.

Ve Vimperku nechal postavit své továrny, ve kterých bylo zaměstnáno nejvíce 1000 zaměstnanců o které se velmi dobře staral. Nechal pro ně vystavět domy, ve kterých nechyběla ani tekoucí voda či elektřina, kterou nechal zavést do celého města ze své vlastní elektrárny. Vystavěl dům pro penzisty, zotavovnu, a dokonce i nový hřbitov.

Po jeho smrti se firmy ujali jeho synové, kteří podnik zdárně vedli i přes probíhající I. světovou válku. Za první republiky se podnik rozvíjel natolik, že si mohl dovolit v roce svého 75. výročí založení uspořádat velkou slavnost. Fungování firmy překazila až II. světová válka.

Po válce proběhl odsun německého obyvatelstva, jenž tvořilo značnou většinu vimperských obyvatel a také většinu zaměstnanců tiskárny. V rámci znárodnění se staly vimperské tiskárny součástí několika podniků. Nakonec zůstaly součástí n. p. Stráž Plzeň. Vimperský závod se stal největším závodem n. p. Stráž Plzeň. Každá šestá kniha, která se v Československu tehdy vydala byla právě z vimperských závodů. Po privatizaci se tiskárny dostaly do problémů a dnes již je v podobě jako dřív nenajdeme, jejich provoz skončil v roce 2003. Zůstaly zde pouze dvě malé soukromé tiskárny, které vyrábějí knihy a jedna větší, která tiskne obaly na CD.

Odkaz Johanna Alacrawa a Johanna Steinbrenera ve Vimperku stále žije.

Seznam použitých informačních zdrojů

- DUDÁK, Vladislav a kol. *Šumava: příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2003. ISBN 80-7340-021-9.
- HAJNÍK, Roman. *Vimperk*. Praha: Paseka, 2007. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7185-864-5.
- HAJNÍK, Roman. *Vimperk v zrcadle času*. Vimperk: Jan Viener, 2013. ISBN 978-80-905549-0-0.
- HARWALIK, Hans. *Böhmwind*. Freyung: Freyung: Heimatsammlung Stadt Winterberg, 1989.
- HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003. ISBN 80-7220-127-1.
- HRABE, Franz Eduard. *Johann steinbrener, der Begründer der Buchindustrie in Winterberg*. Winterberg: J. Steinbrener, 1935.
- HUBKA, Antonín. *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu*. Praha: Tiskové a vydavatelské družstvo Samostatnosti, 1899. Knihovna Samostatnosti.
- JOHN, Josef. *Vimperk – město pod Boubínem*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1979.
- KADOCH, František. *Sto let knihtiskárny ve Vimperku*. Vimperk: Stráž, 1972.
- KNEIDL, Pravoslav. *Vimperská tiskařská tradice 1484-1984*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, VIII. Díl V-Ž*. Praha: Libri, 2011. ISBN 978-80-7277-410-4.
- LUKEŠ, Miloslav. *Tiskárny na Šumavě a trochu historie*. Vimperk: Miloslav Lukeš, 2007. ISBN 978-80-254-0861-2.
- PROFOUS, Antonín, Vladimír ŠMILAUER a Jan SVOBODA. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, pův. význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.

PULKRÁBEK, Jaroslav. *Šumavská toulání: krajinou Zlaté stezky*. Praha: Regia, 2018. Tajemné stezky. ISBN 978-80-87866-38-2.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého – 11. díl Prácheňsko*. Praha: F. Šimáček, 1897.

STEINBRENER, Jan Tomáš. *J. Steinbrener ve Vimperku 75 let: 1855-1930: Památné listy*. Vimperk: J. Steinbrener, 1930.

ŠALDA, Jaroslav a Ladislav SVOBODA. *Přehled polygrafie pro 1. ročníky OU a UŠ polygrafických a SPŠG*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. Bibliotheca Strahoviensis. ISBN 80-7277-312-7.

VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2752-8.

VOLF, Josef. *Dějiny českého knihtisku do roku 1848*. Praha: A. Novák, 1926. Knihy o knihách.

TROUPOVÁ. Nová knihárna otevřena. *Vimperské aktuality*. 1988, **XVIII**(1), 8 - 9.

VIENER. Vimperské tiskařské výročí. *Vimperské aktuality*. 1984, **XIV**(12), 8-9.

Státní oblastní archiv v Plzni, Stráž, tiskařské závody, n. p., a s. p., Plzeň (10928), č. K. 29.

OV Media: O nás [online]. Vimperk: OV Media, 2014 [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <http://www.ov-media.cz/index.html>

Miroslav Kotrs (1959) – ústní sdělení